

PĂSTORITUL TRANSHUMANT ÎN CÎMPIA DE VEST ÎN LUMINA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ (SEC. XVIII–XIX)

de

AUREL CHIRIAC

Discuțiile generate de fenomenul transhumanței s-au dovedit a fi dintru început deosebit de contradictorii mai cu seamă atunci cînd s-a analizat din perspectivă istorică apariția și evoluția acestui tip de păstorit, permîșind avansarea unor interpretări ce au Mizat, fie pe argumente de natură romantică, fie pe cele științifice. Odată, însă, descifrat mecanismul de funcționare al acestei ocupării de largă exprimare în timp și spațiu, s-a descoperit un model existențial foarte precis elaborat care s-a încadrat “organic structurii economice tradiționale”¹, devenind chiar un factor decisiv în reorganizarea vieții de zi cu zi, la nivelul satelor unde s-a impus ca o îndeletnicire esențială. Această afirmație nu a însemnat însă nicidcum abdicarea de la respectul față de ceea ce a reprezentat dintotdeauna intercondiționarea ocupațională exprimată prin binomul fundamental agricultură – creșterea animalelor, cu atât mai mult cu cât se știe că dintotdeauna “... nivelul de viață rămîne un raport între numărul oamenilor și masa resurselor care le stau la dispoziție”².

Una dintre trăsăturile fundamentale ale păstoritului transhumant s-a dovedit a fi ritmul pendularii – sănctionat printr-un calendar pastoral devenit punct de reper obligatoriu în derularea circuitului social-economic de peste an –, ritm care a presupus firesc alternanța permanentă “între două planuri”, păsunile alpine (vara) și păsunile din câmpie (iarna). Dar, în egală măsură, istoricii, geograficii, sociologii și etnografiile deopotrivă, au ajuns la concluzia că acest tip de păstorit nu ar fi fost viabil și nu ar fi atins amplioarea cunoscută dacă nu ar fi beneficiat, treptat, și de acele “... structuri interne și externe complicate, instituții solide”³, precum și de privilegii de natură juridică, care să înlătărească indispensabila mișcare între teritoriile politice independente, asigurînd din punct de vedere economic eficiența acestei activități.

Desigur, pentru a se ajunge pînă la acest cadru de funcționare au fost necesare, așa cum s-a întîmplat și în spațiul carpato-danubiano-pontic și nu numai, existența a

¹ B. Ștefănescu, *Participarea locuitorilor zonei Beiușului la muncile agricole din câmpie* (I), în “Crisia”, XV, Oradea, 1985, p. 349

² F. Braudel, *Structurile cotidianului*, vol. I, București, 1984, p. 225

³ Idem, *Mediterrana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, vol. I, București, 1985, p. 176 (în continuare: F. Braudel, *Mediterrana...*)

toate "... tipurile de condiții fizice, umane și istorice"⁴, căci păstoritul transhumant a fost, în ultimă instanță, "un răspuns cultural, ales în împrejurări istorice și sub acțiunea unor cauze deosebite..."⁵ de către comunitatea sau comunitățile care l-au adoptat ca practică curentă. Cauzele ce au determinat specializarea sînt de o natură diversă (naturale, social-economice și politice)⁶ și fără asocierea lor, imaginea obținută nu ar fi nici obiectivă și nici completă. Nu stă în intenția noastră să o facem, deoarece avem în acest sens contribuții incontestabile privitoare la România (R. Vuia, Tr. Herseni, V. Butură, I. Vlăduțiu, C. Bucur etc.)⁷, iar scopul lucrării de față nu este decât acela să pună în valoare documente necunoscute despre păstoritul transhumant, mai precis să aducă în atenție mărturii care se referă la cîteva aspecte specifice acestuia, respectiv la: traseele deplasării și la aria de cuprindere din punct de vedere geografic; probleme de natură social-economică; prezența acestui tip de creștere a animalelor și în Bihor, teritoriu unde pînă acum nu a fost semnalată practicarea transumanței. Dincolo, însă, de valoarea acestor informații pentru studiul problemei, documentele vin să confirme valabilitatea unor coordonate, acolo unde această ocupație și-a afirmat existență constant, un timp mai îndelungat. Iată de ce, precizările istoricului francez F. Braudel referitoare la lumea mediteraneană, nu fac decât să sancționeze o structură ce se regăsește într-un model general valabil: "Transumanța (...) nu este decât una dintre formele regularizate, am zice cumintîne ale vieții păstorești (...), între păsunile cîmpilor și păsunile munților, rod al unei evoluții îndelungate. Transumanța chiar cea mai tumultuoasă nu antrenează cu ea decât o populație specializată de păstori. Ea implică o diviziune a muncii, o agricultură omniprezentă, deci ogoare care trebuie apărate, locuințe stabile, sate..."⁸. Este, de fapt, ceea ce majoritatea speciațiilor care s-au ocupat cu păstoritul la români au confirmat atunci cînd au propus tipologia asociind păstoritul transhumant cu așezări stable și, ca atare, cu o funcționare a acestui tip numai și numai în cadrele unui circuit natural și social-economic ce oferă toate garanțiiile unei exprimări viabile în timp. Ca urmare, concluziile firești avansate de aceștia, aflate de altfel în concordanță cu ale multora dintre cercetătorii problemei în plan european⁹, prezintă transumanța ca o fază avansată, extensivă și specializată a economiei pastorale¹⁰. Mai mult chiar, o asociază cu o formă de largă răspîndire în Europa, respectiv cu tipul alpin, și nu cu cel balcanic¹¹, știut fiind că în România există "cea mai întinsă pășune alpină din Europa"¹²; un tip care se caracte-

⁴ Ibidem

⁵ C. Bucur, *Invarianță și variabilitate în păstoritul tradițional*, în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", X, 1978, Cluj-Napoca, 1978, p. 145

⁶ Ibidem, p. 135–143; R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX – începutul sec. XX)*, în "Studii de etnografie și folclor", vol. II, București, 1980, p. 311–312

⁷ Principalele contribuții la problema păstoritului, în general, și a transumanței, în special, le găsim menționate la: C. Bucur, op.cit.; R. Vuia, op.cit.

⁸ F. Braudel, op.cit., p. 168

⁹ Ibidem; E. Müller, *Die Herdenwanderungen in Mittelmeergebiet*, în "Petermanns Geographische Mitteilungen", LXXXIV, 1938, p. 365, apud R. Vuia, op.cit., p. 335; Földes L., *A vándorló Erdély*, în "Etnographia", vol. 3, Budapest, 1982, p. 386

¹⁰ R. Vuia, op.cit., p. 336; C. Bucur, op.cit., p. 145; V. Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 215

¹¹ V. Butură, op.cit., p. 125; C. Bucur, op.cit., p. 158

¹² R. Vuia, op.cit., p. 311

rizează printr-o "... mișcare descendantă a păcurarilor cu turmele de oi ale stăpînilor, oieri din așezările stabile cu turme mai numeroase; determinată de lipsa unui nutreț suficient pentru iernare și în cadrul căreia oile săn mînate în timpul toamnei, iernii și primăverii în regiunile de șes, în luncile rîurilor mari sau lîngă litoralul mării, regiuni cu o climă mai domoală, unde turmele iernau în aer liber, fără să fie adăpostite în grajduri. Turmele erau hrânite în acest timp fie cu ce se găseau în câmp liber, fie cu o hrănă achiziționată la nevoie suplimentar"¹³

Documentele cercetate nu fac decât să pună în evidență încă o dată, prin informațiile oferite, trăsăturile unui model ocupațional de largă respirație spațială și de o mereu reînnoită implicare într-un circuit cu valențe economice și culturale evidente. Ele aduc precizări stabilizate la veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea cînd – chiar dacă societatea românească se află într-un moment de racordare constantă la valorile lumii moderne –, satul rămîne încă multă vreme adept al acelor modele social-economice verificate de-a lungul astor și astor generații.

1. Un prim aspect relevat are în vedere prezența turmelor sibienilor în Cîmpia de Vest, în prediul Zemlinului și Borș¹⁴, în veacul al XIX-lea. Desigur, venirea lor în această direcție se explică prin urmărirea unui traseu cunoscut de-a lungul evului mediu și a cărui punct terminus a fost șesul Ungariei¹⁵. Avem de-a face cu unul dintre acele "drumuri ale oilor" ce se desfășurau și pînă la peste 1000 km, urmînd "... atît văile apelor, cît și plaiurile și cumpenele apelor"¹⁶, concret cu cel care venea dinspre Dej-Gherla-Cluj-Huedin și, apoi, pe valea Crișului Repede se continua prin Oradea spre Debretin¹⁷.

2. Foarte multe referiri privesc păstorii din "Nobila Țară a Ardealului" (*Nemes Erdély Ország*), respectiv pe cei originari din comitatul Cluj, mai ales, și care au închiriat păsunii pe întreaga iarnă, mai precis din septembrie sau octombrie și pînă-n preajma Sf. Gheorghe, anul următor, în Cîmpia de Vest.

Mărturiile menționate, aparținând astăzi secolului al XVIII-lea și celui de al XIX-lea, vizează o lume care se regăsește și în veacurile anterioare și într-un areal geografic mult mai cuprinzător (spre exemplu sunt nominalizați păstorii din Transilvania și în Cîmpia Ungariei)¹⁸. Spre această direcție au venit cu turmele oieri din zona Sibiului¹⁹ sau, mai aproape, din Iclod (centrul Transilvaniei)²⁰.

Anii de-a rîndul întîlnim, cu prioritate însă, denumirile unor aşezări din jurul Hue-

¹³ *Ibidem*, p. 336

¹⁴ Arhivele Statului Oradea, *Fond Capitul Romano-catolic*, Actele ședințelor economice, 23 mai 1839, nr. 641 (în continuare: A.S.O., *Fond Capitul...*)

¹⁵ St. Metes, *Păstorii ardeleni în Principatele-Române*, în "Anuarul Institutului de istorie națională", III, 1924-1925, Cluj, 1926, p. 196-297; Balog I., *Adatok a román pásztorok XVIII. századi alföldi legelőtéséhez*, în "Műveltség és Hagyomány", III. Budapest, 1961, p. 215; Beres A., *Erdélyi purzsások teleltetése a Hortobágyon*, în "Tanulmányok a Hortobágy néprajzához", Debrecen, 1972-1974, p. 70.

¹⁶ I. Ghinoiu, *Popasuri etnografice românești*, București, 1982, p. 80 (în continuare: I. Ghinoiu, *Popasuri...*)

¹⁷ R. Vuia, *op.cit.*, p. 309

¹⁸ Balog I., *op.cit.*, p. 215

¹⁹ A.S.O., *Fond Capitlu...*, 23 mai 1839, nr. 641.

²⁰ Ibidem, fascicoulul XVII, 1794, nr. 157, f.1.

dinului (comitatul Cluj): Traniș (Trainysa, Trainyiste, Tranysuc, Tranyési)²¹, Vișag (Visag, Gysag)²², Mărișel (Maruseli)²³, Călata (Kalota)²⁴, Tesztragy²⁵, Szukujoi²⁶ și Bologa (Sebeș)²⁷, a căror turme invariabil parcurg anual un traseu clasic (Cluj–Huedin–Oradea). După ce coborau din Munții Pădurea Craiului, păstorii (actele rețin numele multora dintre ei: Dumitru Gheorghe, Lazăr Ignat, Turbura Crăciun, Pașcalău Filimon, Penica Crăciun, Negruț Damian, Negruț Gheorghe, Negruț Bila, Faur Gheorghe etc.), urmăreau valea Crișului Repede pentru a se stabili în hotarele unor sate cu care erau încheiate în prealabil contracte de arendare²⁸. Astfel, se cristalizează o relație stabilă cu o serie de așezări, unde stăpânii de oi revineau constant “după obicei” (szokás szerint)²⁹, în virtutea unei încrederi cîștigate de aceștia sau generația dinainte tocmai prin achitarea “cu onoare” (becsületesen)³⁰ a obligațiilor. De remarcat ar fi și situația, ce limpede ne-o descrie documentele, respectiv asocierea dintre satele învecinate care închiriau păsunile din hotare. Din această perspectivă, putem individualiza mai multe perechi: Cetariu–Tăutelic, Uileacul de Munte–Săldăbagiu de Munte, Biharia–Tămășeu, Sălard–Sântimre.

Indiscutabil, orientarea spre Cîmpia de Vest este urmare funcționării – după cum ușor se poate constata – unei “... complementarități economice, bazată la rîndul ei pe o complementaritate a condițiilor naturale...”³¹ realitate care a generat, cum este și firesc, o “asociere regională” normală, proprie și altor zone din Europa. De altfel, vecinătatea celor două forme de relief (munte–cîmpie) au impus această colaborare, materializată în urmări beneficii în planul existenței comunităților afiliate unui loc sau altul.

De altfel, fiecare “drum al oilor” este motivat, în egală măsură, atât prin asigurarea condițiilor de hrănă continuă, cât și prin interese economice. Acest din urmă aspect este sugerat în actele consultate, scopul final al șederii pînă în preajma Sf. Gheorghe fiind și participarea – fie la Debrețin, fie la Oradea – la unul din cele mai importante tîrguri de peste an, cu scopul declarat de a vinde miei și a putea să-și achite rata a doua a taxei datorate pentru păsunatul de peste iarnă.

Aproape fără nici o ezitare, atunci cînd sănătățile păstorii aparținînd localităților comitatului Cluj, deci din Țara Ardealului, aceștia sănătățile purzsás Erdélyi Juhászok”, după o rasă de oaie, probabil stogoașe. Credeam că este vorba despre aceasta deoarece în literatura de specialitate maghiară găsim referiri la păstorii res-

²¹ A.S.O., *Fond Episcopia romano–catolică*, Acte economice, Dosar 2547, f. 130; Dosar 2549, f.1; Actele sedințelor economice, nr. 1153, f.3, 5 (în continuare: A.S.O., *Fond Episcopia...*)

²² A.S.O., *Fond Capitulu...*, nr. 1004, f.2; *Fond Episcopia...*, Dosar 2547, f.130

²³ A.S.O., *Fond Episcopia...*, Dosar 2548, 1823, f.215

²⁴ A.S.O., *Fond Capitulu...*, nr. 528, 30 octombrie 1841, f.5

²⁵ *Ibidem*, 9 decembrie 1843, f.2

²⁶ *Ibidem*, 30 octombrie 1841, f.5; Dosar 1153, 1838

²⁷ *Ibidem*, 28 octombrie 1838, Dosar 1153, f.4, 6

²⁸ Fiindcă contract stipula, alături de sumele ce urmau să le plătească pentru păsunea arendată, și sancțiunile în caz de părăsire a locului respectiv înainte de achitarea taxelor în întregime.

²⁹ A.S.O., *Fond Episcopia...*, Dosar 2548, 14 nov. 1819, f.137

³⁰ *Ibidem*, f.217

³¹ B. Ștefănescu, *op.cit.*, p. 350

pectivi, cu mențiunea că numele lor l-a inspirat o specie de oaie, mai exact o variantă a țurcanei³².

3. Toți etnografi ce au studiat creșterea animalelor în Bihor și, în particular, în depresiunea Beiușului au ajuns la concluzia că practicarea transumanței de către săte circumscrise celei din urmă regiuni nu se confirmă. Chiar și tipologiile propuse în literatura de specialitate pentru această regiune menționează numai păstoritul sedentar (legat de gospodărie), agricol-local și de mică pendulară³³ sau a păstoritului agricol-local și a celui cu stîna la munte³⁴ toate fiind, în ultimă instanță, tipuri care au fost răspândite în spațiul carpato-danubiano-pontic, în condițiile predominării unei economii de subzistență. O asemenea realitate "... a determinat atât profilul mixt al ocupațiilor, cît și caracterul mixt al creșterii animalelor"³⁵, inclusiv în Tara Beiușului.

Lumea satelor situate în depresiune Beiușului au fost întotdeauna marcate de specificul reliefului, de supafețele agricole reduse³⁶. Aceste condiții au fost și cele care au permis oamenilor locului să ajungă în timp la specializarea pe meșteșuguri (olărit, prelucrarea lemnului, fierărit, sumânărit etc.)³⁷, devenite la un moment dat, din secolul al XVIII-lea, una din sursele economice de completare a celor de trebuință unei vieți cotidiene decente. La fel de frecventă a fost însă, tocmai pentru acoperirea surplussului de cereale peste an, și participarea la muncile agricole în cîmpie³⁸.

Fără îndoială, deci, practicarea transumanței de o serie de comunități rurale de aici se motivează prin necesități de ordin social-economic. Dar, totodată, ea se explică și prin imposibilitatea de a asigura hrana unui număr mai mare de oi față de ceea ce le oferă rezervele păstrate pentru a ieși din iarnă. Documentele pomenesc atât aşezări concrete (Poieni, Pietroasa), cît și locuitorii veniți din regiunea Beiușului, probabil din aşezări care spre deosebire de primele nominalizate, ani de-a rîndul, apelează la transumanța doar în situații limită.

Datele deținute – toate aparținând secolului al XIX-lea – ne îndeamnă să afirmăm că avem de-a face, se pare, cu plecarea oilor întregului sat. O spune unul din texte unde se scrie despre "locuitorii din Poieni și păstorul Pantea Toma"³⁹, împreună veniți să încheie un act de închiriere a unei pășuni pe drumul de reîntoarcere din ținutul Aradului. Ei s-au adresat judeului satului Călacea "deoarece la ei în ținutul Beiușului zăpada din munți nu s-a topit încă", să-i lase 2 săptămâni să rămîne cu cele 350 de oi pe pășunea localității⁴⁰. Într-un alt act se arată că: "Locuitorii din zona Beiușului în

³² Beres A., *op.cit.*, p. 139–152

³³ I. Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, București, 1977, p. 36–38

³⁴ I. Toşa, *Contribuții la studiul păstoritului din nord-vestul României*, în "Biharea", X, Oradea, 1982, p. 66

³⁵ V. Butură, *op.cit.*, p. 306

³⁶ I. Ciomac, P. Necșa, *Munții Apuseni. Cercetări asupra siturilor economice*, București, 1938, p. 30–31; Gh. Mudura, *Conscrierile urbariale ale domeniului Vașcău (1772–1848). Elemente demografice și de structură socială*, în "Crisia", VIII, Oradea 1978, p. 149

³⁷ A. Chiriac, *Considerații istorice privind apariția satelor cu meșteșugari specializați din Bihor*, în "Biharea", X, Oradea, 1982, p.

³⁸ B. Ștefănescu, *op.cit.*, p. 349–363

³⁹ A.S.O., *Fond Capitulu...*, Dosar 2548, f. 242

⁴⁰ Idem, *Fond Episcopia...*, 17 aprilie 1838, f. 242

toamna anului trecut au venit în localitățile din jur – la Chișlaca, în județul Arad (n.n.) – pentru iernatul oilor. Pentru hrănirea oilor au cumpărat fără de la locitorii posesiunii noastre și din prediul Telmegy (...). Cum au putut au ținut oile în această iarnă grea, dar din cauza timpului au slăbit foarte tare animalele și din sporul redus de miei au pierit în majoritate. Cele care au scăpat din iarnă nu au putut fi pornite acasă fiind atât de slăbite și au rămas pe mai departe în imasul (*nyomás*) localității”⁴¹.

Deci, mai întâi se pune în evidență aceeași existență a transhumanței ca o practică curentă pentru o serie de așezări din depresiunea Beiușului, pentru că în continuare să ni se ofere dramatica consemnare a unei situații cu care s-au confruntat, nu de puține ori, cei ce însotesc turmele undeva departe, într-un spațiu ce se dorea al speranței, dar care adeseori îi înșelă. Decimarea turmelor, ca urmare a puținătății hranei, s-a transformat nu neapărat într-un dezastru finanțiar, cît într-unul existențial, lipsind proprietarilor, familiile lor și nu numai, de o sursă de trai importantă pentru completarea celor necesare vieții de la un an la altul.

Descoperim, însă, situații – pe care și Romulus Vuia le semnalează în alte reuni⁴² și le asociază cu ideea transhumanței datorită “mișcării descendente” întreprinse cu scopul de a asigura hrana chiar și pe o perioadă limitată – cum este concret cea a satului Pietroasa din anul 1829⁴³, cînd sînt obligați cei care dețin un număr important de oi să și le ducă în regiunile mai joase “pe timp de 4 săptămâni”. S-au oprit la păsunile din jurul Săldăbagiului Mic unde comunitatea a acceptat “... ca și în alți ani și în orice altă perioadă, și nu numai în acest loc dar și în multe alte locuri, pe mai multe săptămâni” oilor “...pentru o anumită taxă”⁴⁴.

Situări similare sunt frecvente la “proprietarii de oi din ținutul Beiușului, care și duc oila la păscut doar pe o lună”⁴⁵, acolo unde semnele primăverii sunt mai timpurii. Un caz este semnalat la Călacea⁴⁶, un altul la Olcea, aici stăpînii de oi angajându-se să rămîne pînă la Sf. Gheorghe cu cele 250 de oi⁴⁷, dată ce marchează pentru crescătorii de animale începutul unui nou an pastoral⁴⁸.

Săldăbagiul Mic, Olcea, Călacea, Chișlaca, ultima situată în ținutul Aradului, o regiune căutată mereu de păstorii transumanți, reprezintă în același timp și argumente în favoarea acelor “asocieri regionale” ce se cristalizează pretutindeni unde acționează ideea complementarității, atât în plan economic, cît și a relației dintre forme de relief vecine. Logic, valea Crișului Negru i-a direcționat pe cei din depresiunea Beiușului spre Cîmpia de Vest, contribuind la individualizarea unei simbioze viabile în timp între aceste spații.

4. Satul Ponoară, aflat la o altitudine de peste 900 m, în Munții Pădurea Craiului, conform documentelor cercetate, se detașează în secolul al XIX-lea prin prezența transhumanței turmelor de oi ca o practică curentă. Astfel, în 1841 și, apoi, peste trei

⁴¹ *Ibidem*, p. 72–73

⁴² R. Vuia, *op.cit.*, p. 262, 287 (așezările din preajma M. Călimanului practicau transhumanță spre Cîmpia Transilvaniei; mărginii din Țara Hațegului spre văile Streiului și Mureșului).

⁴³ A.S.O., *Fond Capitulu...*, Dosar 2548, f. 56

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Ibidem*, f. 70

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Ibidem*, f. 132

⁴⁸ I. Ghinoiu, *Vîrstele timpului*, București, 1988, p. 229

ani, cîțiva proprietari de oi (Blaga Ion, Marge Ion, Ungur Ion, Tîriac Ion, Costa Toader, Blaga Ionuț)⁴⁹ se găsesc cu animalele pe pășunea satului Uileacul de Munte, începînd de toamna, de la Sf. Mihail, și pînă la Sf. Gheorghe⁵⁰, după ce au străbătut drumul urmat de turmele venite din Țara Ardealului (Cluj–Huedin, Oradea și împrejurimi).

Consemnăm, de asemenea, cîteva date statistice utile pentru cei care-și propun o evaluare obiectivă a fenomenului transumanței. Chiar dacă acestea sunt singulare totuși ele ne permit să conturăm o imagine pertinentă asupra amplorii atinse de iernatul oilor pe păsunile arendate. La 1809, în provizoratul Biharia, au poposit oieri din Transilvania cu 3037 de oi, răspîndite pe suprafetele închiriate ale locațîilor componente: Biharia, Cetariu, Episcopia Bihor și Sîntimreū⁵¹; la 1841, pînă-n 2 octombrie deja, se încheiaseră contracte prin care trebuiau să sosească numai în hotarul Uileacului de Munte un total de 1340 de oi, precum și încă 600 care însă, nu au mai apărut nici mai tîrziu⁵².

5. Analiza documentelor la care ne-am oprit ne oferă cu obiectivitate cîteva din acele trăsături principale care individualizează păstoritul transumanț; structurile intime care motivează afilierea la un model ocupațional spectaculos prin amploarea atinsă, dar dramatic prin realitatea existenței de zi cu zi.

Motivele atracției spre Cîmpia de Vest și nu numai (Cîmpia Ungariei, Moravia și Silezia)⁵³ se dovedesc și subordonate unor interese diverse și mereu actuale pentru oamenii implicați direct. Au fost mai întîi, movitațiile oferite de mediul natural, ca o condiție sine qua non a participării la o relație de complementaritate între formele de relief indispensabile pentru acest tip de păstorit. Apoi, interesele economice au impulsionat necesitatea menținerii acestui areal geografic în sfera de cuprindere a păstorilor din comitatele Cluj și Bihor, cu prioritate, și a unei părți a oierilor din sudul Transilvaniei. În al treilea rînd, credem că și afinitățile spirituale au determinat opțiunea pentru acest spațiu situat la extremitatea vestică a României. Să nu uităm, că în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea transumanța și spre această direcție presupunea trecerea dintr-o țară în alta, respectiv din Țara Ardealului în Regatul Ungariei, ori un rol în menținerea acestei orientări l-a avut, desigur, și existența populației românești, deci a unor oameni cu care au putut comunica, fără ca aceasta să fi înseamnat însă, în vreun fel, evitarea contractelor cu aşezările rurale maghiare, ba dimpotrivă ele au fost reale și des pomenite în documente și, implicit, cu reciproce urmări în ceea ce privește interferența valorilor culturale (exemplul stabilirii oierilor în provizoratul Biharea este unul din exemplele pilduitoare în acest sens). De asemenea, buna colaborare cu autoritățile centrale sau locale s-a transformat într-un argument la fel de important pentru continuarea venirii aici.

Dar, în primul rînd, datele conținute în documente pun în evidență trăsăturile unui mod de viață circumscris acelor comunități ce s-au dovedit a fi, asemenei celor-

⁴⁹ A.S.O., *Fond Capitlu...*, Dosar 1004, f. 4; Dosar 1237, f. 2

⁵⁰ *Ibidem* (în anul 1841 au venit cu o turmă formată din 400 de oi, pentru ca în 1844 aceasta să fie compusă din 550 de oi).

⁵¹ Idem, *Fond Episcopia...*, f. 64

⁵² Idem, *Fond Capitlu...*, Dosar 1004, f. 1

⁵³ St. Meteș, *op.cit.*, p. 269; I. Ghinoiu, *Popasuri...*, p. 78

alte cu preocupări similare din Europa, mereu disponibile spre rezolvarea nevoilor proprii din aşezarea de bază prin adoptarea unor soluţii accesibile şi viabile, în acelaşi timp.

KÉTLEGELŐS PÁSZTORKODÁS A NYUGATI SÍKSÁGON LEVÉLTÁRI ADATOK TÜKRÉBEN (XVIII-XIX. SZ.)

Kivonat

A román és külföldi szakemberek (néprajzosok, szociológusok, földrajzozok és történészek) kutatásai alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a kétlegelős pásztorkodás egy olyan szakosodott szintet jelent a pásztorkodás típusrendszerében, amely a megfelelő történelmi, földrajzi, társadalmi és gazdasági körülmények között kristályosodott ki.

E típus jellegzetes vonásai – függetlenül attól, hogy Európa különböző részeire vagy a Kárpát-medencére vonatkoztatjuk –, a következők: két sik közti ingamozgás a szigorúan betartott pásztorkalendáriumnak megfelelően, azaz a hegyi legelők (nyáron) és a síkvidéki legelők (télen) között; a foglalkozási modell követelményeivel összhangban levő, stabil szervezettség. A transzhumálás ugyanakkor nem az emberek teljes elvándorlását jelentette egy bizonyos helyszígből, hanem csupán az állatokét. Azok a falvak, melyekből a nyájak származnak állandó jellegűek, melyek keretében minden "... egy munkamegosztásra, egy mindenütt jelenlevő mezőgazdaságra (...), megművelt földre melyeket védeni kell, állandó lakhelyek, falvak létere" alapszik (F. Braudel).

A nagyváradi Állami Levéltárban levő azon dokumentumok feltárt adatai, melyek a Nyugati síkságon folytatott transzhumálásra vonatkoznak, tulajdonképpen megerősítik, igazolják ennek a foglalkozásnak a megkülönböztető, egyéni jegyeit. Konkrét adatokkal szolgálnak a következőkre vonatkozóan:

- a szebeniek jelenléte ezen a vidéken;
 - "a juhok útvonalai" (Dézs–Kolozsvár–Bánffihunyad–Sebes Körös völgye–Nagyvárad–Nyugati síkság–Magyar Alföld–Fekete Körös völgye–Tenke–Arad vidéke vagy Szalonta térsége stb.);
 - azon pásztorok csoportja, akiknek érdeklődése elsődlegesen a Nyugati síkság felé irányult, túlsúlyban Kolozs megyéből – ezeket "purzsás juhászoknak" nevezték –, de Erdély középső részéből is;
 - a transzhumálás gyakorlata a Belényes környéki falvak (Poieni, Pietroasa stb.) esetében, ami a szakirodalomban eddig nem szerepelt;
 - a legelőket bérbeadó helyiségek lakóiival, valamint a magyar hatóságokkal való emberközi kapcsolatok;
 - a vándorlási utakon felmerülő szociális, gazdasági és egzisztenciális problémák.
- Ezek az adatok egy méreteiben is figyelemre méltó társadalmi valóság megismeréséhez visznek közelebb, amely nemcsak egy sajátos életmód megnyilvánulását jelentette, de a kulturális értékek cserekapcsolatait is elősegítette azon embercsoportok között, amelyekkel évszázadokon át, folytonos kapcsolatot teremtett.

DIE WANDERUNG VON SCHAFHERDEN IN DIE WESTERBENE – LAUT ARCHIV – DOKUMENTE (XVIII-XIX Jh.)

Zusammenfassung

Rumänische und ausländische Fachleute (Ethnologen, Geographen, Soziologen und Historiker) zogen infolge von unternommenen Forschungen den Schluß, daß die Wanderung von Schafherden, in einer Hierarchie dieser Wanderungen, ein spezialisiertes Niveau darstellen, das sich in günstigen historischen, sozialökonomischen und natürlichen Bedingungen herausgebildet hat.

Die Charakteristika dieses Wanderungstyps von Schafherden-egal ob wir uns auf verschiedene Gebiete Europas oder auf den Donau – Meer – Karpatenraum beziehen – sind: – das Pendeln zwischen zwei Ebenen, laut eines genau verfolgten Hirtenkalenders–also zwischen Bergwiesen (im Sommer) und Wiesen in der Ebene (im Winter); – eine solide Organisierung, wie es diese Beschäftigung erfordert. Die Wanderung von Schafherden bedeutet nicht die Migration der Bewohner einer Siedlungssonder, nur der Tiere. Die Dörfer, aus denen die Herden stammen, sind stabil, alles beruht "auf Arbeitsteilung, vorhandener Landwirtschaft (...) Felder, die verteidigt werden mußten, stabile Wohnungen, Dörfer" (F. Braudel).

Die in den Staatsarchiven Oradea erforschten Dokumentenbezüglich der Wanderung von Schafherden in die Westebene, bestätigen die Charakteristika dieser Beschäftigung. Sie liefern eine Reihe von konkreten Informationen über:

- die Anwesenheit der Hermannstädter (Bewohner um Sibiu) in dieser Gegend
 - über die Schafswese (Dej, Cluj – Tal des Flusses Crișul Repede–Oradea–Westebene–Ungarische Pusta, Tal des Flusses Crișul Negru–Tinca–Umgebung von Arad oder Ebene um Salonta u.s.w.)
 - über Hirtengruppen, die vor allem – aber nicht nur die Richtung Westebene wählten–aus der Umgebung von Cluj – aber auch aus dem zentralen Teil Siebenbürgens, indem die erstene "purzsás juhászok" genannt wurden (der Name stammt von einer Schafsrasse)
 - über die Wanderung von Schafherden aus einer Reiche von Dörfern aus der Umgebung von Beiș (Poieni, Pietroasa u.s.w.) eine Tatsache, die bis jetzt in der Fachliteratur nicht angegeben wurde
 - über Beziehungen zu den Bewohnern der Siedlungen, wo Weiden gemietet wurden und zu den Behörden des ungarischen Reiches
 - über sozialökonomische Probleme und jene der Existenz während der Wanderung.
- Diese konkreten Daten bringen uns eine Wirklichkeit von bemerkenswertem Ausmaß näher, da sie außer der Behauptung einer besonderen komplexen Lebensweise, auch zu einen jahrhunderten Kulturaustausch beigetragen hat.

